

І. Я. Антоненко,
д. е. н., професор, Національний університет харчових технологій
ORCID ID: 0000-0003-2299-2365

В. С. Харенко,
магістр, Національний університет харчових технологій
ORCID ID: 0000-0002-1241-7351

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.2.24

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

I. Antonenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Food Technologies
V. Kharenko,
master, National University of Food Technologies

DEVELOPMENT OF THE TOURISM POTENTIAL THE CHERNIGIV REGION

У статті проведено аналіз туристичного потенціалу Чернігівської області, визначено основні аспекти розвитку туризму в цьому регіоні. Представлено перелік туристичних ресурсів: історичних, природних, суспільних та подієвих. Описано найпривабливіші туристично-рекреаційні місця Чернігівщини; невідомі широкому загалу природні багатства області та обгрунтовано туристичний потенціал цих територій, запропоновано інноваційний спосіб відродження старовинних маєтків, палацово-паркових комплексів області, шляхом використання сучасних технологій, також запропоновано розвивати на Чернігівщині абсолютно новий для тамтешніх країв такий вид подорожей, як кінотуризм. У статті також розглянуто проблеми рекреаційно-туристичної галузі у області. Викладено основні задачі та заходи для сприяння розвитку туристичної інфраструктури в регіоні. Розкрито переваги розвитку зеленого туризму, визначено умови його розвитку, окреслено основні завдання розвитку сільського зеленого туризму в регіоні як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

На основі проведеного аналізу туристичного потенціалу, встановлення конкурентних переваг, визначення туристичної привабливості доведено, що розвиток туризму у Чернігівській області може бути одним зі сценаріїв вирішення економічних і соціальних проблем регіону. Зокрема визначено ресурсне забезпечення туристичної діяльності, обгрунтовано вплив розвитку туризму на економіку регіону, виділено складові туристичної зацікавленості, встановлено переваги в розвитку туризму Чернігівського регіону. Розкрито основні аспекти щодо збільшення привабливості області та залучення максимальної кількості туристів. За результатами дослідження наведено конкретні напрями щодо розвитку туризму в регіоні.

Туристичний потенціал Чернігівського регіону мало висвітлений у засобах масової інформації, тому у роботі було запропоновано конкретні дії, які б покращили ситуацію з промоції місцевості як серед українських мандрівників, так і для туристів з-за кордону.

The article analyzes the tourism potential of the Chernihiv region, identifies the main aspects of tourism development in the region. The list of tourist resources is presented: historical, natural, public and events. The most attractive tourist and recreational places of Chernihiv region are

described; unknown to the general natural resources of the region and the tourist potential of these territories is substantiated. The article also deals with the problems of the recreation and tourism industry in the region. The main tasks and measures for promoting the development of tourist infrastructure in the region are outlined.

The socio-economic importance of rural green tourism for the Chernihiv region has been determined. The basic tendencies of tourism development in the region are investigated, its role in the economy of the country is determined and the influence of tourism on the development of related industries is proved. The advantages of green tourism development are revealed, the conditions of its development are defined, the main tasks of tourism development in the region, both in the domestic and foreign markets, are outlined.

Based on the analysis of tourism potential, establishment of competitive advantages, determination of tourist attractiveness it is proved that the development of tourism in Chernihiv region can be one of the scenarios for solving the economic and social problems of the region. In particular, the resource provision of tourism activities was determined, the impact of tourism development on the region's economy was substantiated, the components of tourism interest were identified, the advantages in tourism development of the Chernihiv region were determined. The main aspects of increasing the attractiveness of the area and attracting the maximum number of tourists are revealed. According to the research, specific directions for the development of tourism in the region are outlined.

The tourist potential of the Chernihiv region is poorly covered in the media, so this paper proposes specific actions that would improve the situation of promoting the area, both for Ukrainian travelers and tourists from abroad.

Ключові слова: туризм, туристичний потенціал, туристична привабливість, історико-культурні пам'ятки, конкурентні переваги, кінотуризм.

Key words: tourism, tourist potential, tourist attraction, historical and cultural monuments, competitive advantages, cinema tourism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Чернігівська область має унікальні історико-культурні, неповторні природні та лікувально-рекреаційні ресурси, що дає можливість для розвитку різних видів туризму. На території області знаходиться більше 2 тисяч річок та озер, 2 родовища мінеральних вод, унікальні, єдині в Україні родовища бішофіту, 20 % території вкрито лісами.

Землі Чернігівщини — джерело творчого натхнення для цілої плеяди видатних представників культури і наукової еліти. Тут народився відомий мореплавець Ю. Лисянський, розпочала свою театральну кар'єру Марія Заньковецька. На берегах Десни, у Сосниці, народився і провів дитячі роки видатний кінорежисер О. Довженко.

Проте, маючи величезний туристичний потенціал, Чернігівщина мало користується попитом як серед українців, так й іноземних туристів. Причиною цього є наявність багатьох проблем області, у тому числі й недосконале управління туризмом та відсутність дієвої, з економічної точки зору, стратегії розвитку туризму та недостатня промоція регіону у ЗМІ. Тому актуальними є наукові дослідження, результати яких спрямовано на розробку та впровадження практичних рекомендацій щодо вибору ефективної стратегії розвитку туризму на Чернігівщині.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку туризму протягом останніх років активно досліджують українські та зарубіжні фахівці. У своїх працях вони розглядають туризм як явище культури і чинник духовного розвитку особистості, виявляють світоглядні аспекти туризму [1; 2]. Теоретичні та практичні аспекти регіонального розвитку туризму досліджували такі відомі вчені: О.О. Бейдик, В.С. Кравців, В.І. Мацола, Д.М. Стеченко, М.П. Мальська та ін. [3]. Але аналіз опублікованих наукових праць виявив недостатню висвітленість проблем регіонального розвитку туризму, зокрема підходів до вивчення туристичної привабливості регіону та формування стратегій його розвитку.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є аналіз розвитку туризму у Чернігівській області та формування стратегії розвитку регіону на основі аналізу туристичного потенціалу, дослідження перспектив розвитку та проблем, що гальмують розвиток туристичної сфери регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ СТАТТІ

Чернігівська область — одна з найбільших областей України. Розташована у північній частині держави і

межує з Республікою Білорусь, Російською Федерацією, Сумською, Полтавською та Київською областями [6, с. 65—71].

Для більшості пересічних українців Чернігівщина асоціюється з княжою добою та, власне, із самим Черніговом. Дехто згадає гетьманську столицю Батурин, а хтось навіть вже побував у палацово-парковому комплексі в Качанівці та тростянецькому дендропарку. В іншому ж одна з найбільших за територією областей України залишається невідомою навіть самим місцевим жителям. Між тим тут є чудові природні об'єкти, маловідомі або ж зовсім забуті історичні місця та пам'ятки.

Проте, незважаючи на маловідомість країв Чернігівщини, вона має значний туристичний, історико-культурний та природно-рекреаційний потенціал.

Чернігівська область відома старовинними церквами (найбільший чотирирівневий підземний храм св. Феодосія Тотемського) [4, с. 21], літописними містами і особливо спокійним життям. Наразі, спокій та можливість відпочити від шуму великих міст є у пріоритеті сучасних туристів і Чернігівщина у цьому сенсі є меккою для людей, які хочуть насолодитися тишею та навколишньою поліською недоторканою природою. Особливо прекрасна область у осінній період, коли лісові та паркові зони, яких у регіоні незліченна кількість, вбираються у різнобарвні осінні шати і занурюють у магічну казку осені, розфарбовану неймовірної краси жовтогарячими фарбами.

Популярними туристичними центрами області є: Чернігів, Новгород-Сіверський, Батурин, Ніжин, Прилуки, Козелець, Остер, Седнів. У цих містах краю збереглися православні культові споруди часів Київської Русі, а архітектурну спадщину XVII—XIX ст. демонструють різноманітні зразки релігійного і цивільного будівництва — православні храми, палаци і маєтки з чудовими парками, адміністративні будинки і пам'ятники.

Популярними видами туризму в області є: історичний (екскурсійний), сільський зелений, та активний. Основний потік туристів до області складають корпоративні групи з Києва та індивідуальні туристи.

У Чернігівській області є багато місць, про які знає далеко не кожен, і ці місця вражають своєю красою. Одним із таких неймовірних місць є: "українські Мальдіви", як називають їх самі туристи, це "Блакитні озера" у селі Олешня, що на Чернігівщині. Море посеред лісу — так можна описати унікальний природний курорт. Місце доволі популярне серед туристів саме у літній сезон — білий пісок, чиста вода. У сезон, як кажуть місцеві, сюди приїжджає до чверті мільйона туристів. Хоча восени і навіть взимку тутешня природа не менш чаруюча, ніж улітку. Глибина озер сягає 25 метрів, а вода у них дійсно блакитна, а все завдяки тому, що дно вкрито білосніжним кварцовим піском, який прекрасно відбиває світло. Вода у цих озерах володіє цілющими властивостями завдяки вмісту кварцу, вона спроможна лікувати захворювання опорно-рухової системи, а також на дні озер знаходяться величезні поклади косметичної блакитної глини, яка має неабиякі омолоджуючі властивості.

Наступним цікавим місцем, яке варто відвідати і про яке відомо небагато є місто Седнів — найзагадковіше місто України. Невелике містечко над річкою Снов, яку місцеві жителі називають Північним Йорданом, оскільки склад води майже ідентичний — великий вміст йоду, а ще ця водойма є однією з найчистіших в Європі, оскільки йод є антисептиком, він знезаражує воду так, що шкідливі мікроорганізми просто не виживають. Щороку сюди приїздять більше 50 000 туристів і це не дивно, адже атракцій тут велика кількість. Дивовижні пейзажі долини і садиба-музей козацької династії Лизогубів, на території якої розташована маєткова альтанка на сорокаметровому пагорбі з неймовірним краєвидом, який зачаровує з першої секунди, і кінний двір, одне з небагатьох місць на Лівобережжі, де можна побачити та оцінити козацьку вправність з кінями. Сучасні козаки влаштовують захоплюючі вистави із трюками у сідлі не гірші ніж на острові Хортиця в Запоріжжі, і стара Свято-Георгіївська церква, де знімали перший радянський фільм жахів "Вій". Замість каміння доріжки вулиць міста встелені залишками козацького посуду, що додає цьому місту особливого козацького шарму. Седнів був розвиненим культурним центром, тут у свій час черпали натхнення відомі письменники Тарас Шевченко, Леонід Глібов, Афанасій Чужбинський. А для любителів екстремального відпочинку у місті є таємничі підземелля та склепи з муміями невідомого походження.

Сільський зелений туризм на Чернігівщині є доволі перспективним. Такий вид туризму розвивається прискореними темпами і є пріоритетним для розвитку туризму області. Щороку кількість садиб на Чернігівщині збільшується і на сьогодні їх діє близько 50, до послуг гостей різноманітні варіанти активного відпочинку та сімейного дозвілля.

Варте особливої уваги туристів село Бреч Корюківського району, яке за допомогою сільського зеленого туризму відродилося і стало популярним серед туристів. Комплекс сільського зеленого туризму ввели в експлуатацію у 2006 році, цим самим забезпечили населення села робочими місцями. З нікому невідомого село Бреч перетворилося на туристичну перлину Чернігівщини, яку щороку відвідує величезна кількість туристів.

Унікальний готельний комплекс, територія якого становить 56 га, входить в ТОП-10 європейських заводчиків ганноверської породи коней. "Бреч" — найбільший туристично-готельний та розважальний комплекс в Україні.

Цей комплекс вирізняється серед інших тим, що туристи можуть оселитися в різних куточках світу: китайських котеджах-пагодах, будиночках альпійських мисливців, американському корпусі в континентальному стилі.

Також у Чернігівській області є величезні перспективи для розвитку кінотуризму. Передумовою цьому є зйомки на території області популярного як на українських просторах, так і у Польщі, телесеріалу "Кріпосна".

Український серіал "Кріпосна" — один з наймасштабніших проектів за останні кілька років, який б'є усі

рекорди за кількістю переглядів у Польщі. За перший тиждень показу він очолив рейтинги трансляцій усіх каналів України.

Причиною успіху стрічки в Польщі вважають географічний фактор, оскільки середина XIX ст., коли розгортаються події, — це час, коли Чернігів і Варшава, Люблін і Соснівець були частиною однієї країни та функціонували в однакових суспільно-політичних умовах.

Ніжин — місто в Чернігівській області, в якому бурливо розвиваються події серіалу. Саме в XIX ст. це місце було одним з головних культурних центрів країни. Тут регулярно відбувалися важливі події і з'являлися значущі особи. Щоб передати дух цього неймовірного міста для зйомок було обрано справжню окрасу України — Національний історико-культурний заповідник "Качанівка" [5, с. 231]. Це гарна можливість розвивати кінотуризм на Чернігівщині, пропонувати туристичні маршрути та промоцію місцями зйомок для поляків, українців та інших туристів.

Чернігівський край — багатий на палацово-паркові комплекси та дворянські садиби, це і Чернігівський Дитинець з комплексом унікальних споруд, і Новгород — Сіверський з його чудовими краєвидами та цікавими туристичними об'єктами, і Батурицька фортеця та Палац Розумовського, і всесвітньо відома палеолітична стоянка первісної людини у с. Мезин Коропського району та ще багато іншого [10]. Ці пам'ятки архітектури збережені у гарному стані та популярні серед туристів. Проте є й багато таких об'єктів, які потребують реставрації та відновлення, зокрема, маєток Катеринича (м. Бобровиця), маєток Раковича (с. Соколівка, Бобровицький р-н), палац Мейендорфа (с. Новий Биків, Бобровицький р-н), палац поміщиків Пашковських (с. Чермер, Козелецький р-н), садиба Кочубеїв (с. Тиніца, Бахмацький р-н), садиба Дараганів "Покорщина" (с.мт. Козелець) та ін.

Одним із сучасних та нестандартних варіантів вирішення проблеми занедбаних палаців та садиб є створення їх акаунтів у додатку для знайомств Tinder. В Україні вже запустили такий проект. У Tinder з'явилися 12 профілів "самотніх" історичних замків, кожен з яких відрізняється унікальним описом. Таку ініціативу з промовистою назвою "Одинак шукає музу" вигадав благодійний фонд "12 вартюх", які займаються відновленням та збереженням історичними пам'ятками. Чернігівщина може долучитися до проекту та створити подібні акаунти для палаців та садиб області, які потребують відновлення, цим самим привернути увагу до забутих та покинутих культурних пам'яток, які потребують фінансової підтримки та зацікавленості суспільства. І найголовніше, ця ініціатива дасть змогу зібрати кошти, щоб провести необхідні роботи для реставрації пам'яток.

В області спостерігається низький рівень маркетингових досліджень у туристичній сфері, недостатнє інформаційно-рекламне забезпечення на загальноукраїнському та міжнародному ринках. У засобах масової інформації недостатньо висвітлюються питання розвитку місцевих видів туризму, які є в Чернігівській області, або ж, які можуть виникнути та розвиватися. Оскільки жителі Чернігівщини мало зна-

ють про наявний туристичний потенціал області, то туристи з інших областей України або ж з-за кордону тим більше не можуть повною мірою володіти інформацією стосовно наявних атракцій. Лише починаючи з 2015 року місцеві органи влади Чернігівської області почали акцентувати увагу на інформаційних технологіях, на необхідності впровадження рекламних заходів щодо покращення туристичного іміджу регіону.

Використовуючи сучасні інформаційні технології, можна розширити сегмент потенційних туристів, наприклад, електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів і переліком туристичних фірм з вказаною вартістю їх послуг давно вже використовуються по всьому світу як необхідність під час подорожі туриста.

Отже, наявність великої кількості історико-культурних об'єктів у поєднанні з розмаїттям природно-рекреаційних ресурсів створюють умови для розвитку різних видів туризму, а саме: культурно-пізнавального, подієвого, сільського зеленого, паломницького та активних видів туризму.

Туризм як вид економічної діяльності та важливий соціальний інститут має чітку орієнтацію на використання природних ресурсів і культурної спадщини. Тому важливим його напрямом є ефективне і раціональне використання природних ресурсів та об'єктів культурної спадщини з одночасним їх збереженням і відновленням.

Крім того, необхідно здійснити заходи щодо визначення туристично-рекреаційного потенціалу всіх регіонів області, визначення їх особливостей з метою створення конкурентоспроможного туристичного продукту.

За даними Головного управління статистики у Чернігівській області в 2018 році на Чернігівщині діяли: 1 туроператор та 11 турагентів, що становить 1% від загальної кількості в Україні, а суб'єктів екскурсійної діяльності в області взагалі не зареєстровано [8]. Відповідно, дохід від надання туристичних послуг був одним із найгірших серед інших областей України і за даними Державної служби статистики України становив — 2654,4 тис. грн [9].

У структурі кількості туристів з метою відвідування Чернігівської області протягом 2018 року переважало дозвілля та відпочинок (99,7%), на другому місці — службова та ділова мета відвідування області, навчання (0,3%) [7].

Основними проблемними питаннями, які стримують розвиток в'їзного та внутрішнього туризму в області, є:

- низька конкурентоспроможність туристичного продукту області через недостатньо розвинену інфраструктуру більшості туристично-рекреаційних об'єктів;
- рівень розвитку туристичної індустрії Чернігівської області не відповідає наявному потенціалу;
- недостатній рівень інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і, особливо, на зовнішньому ринках щодо туристично-рекреаційного потенціалу області;
- незначні обсяги інвестицій в розвиток рекреаційно-туристичної галузі Чернігівщини;

— недостатній рівень розвитку та низька якість послуг, що надаються у сфері сільського зеленого туризму;

— відсутність коштів у районних та міських бюджетах на фінансування заходів з розвитку туризму;

— відсутність спеціалістів з питань розвитку туризму та туристичних інформаційних центрів у більшості районів призводить до неналежного інформування туристів про наявні заклади туристичної інфраструктури.

Розв'язання цих проблемних питань можливе за умови забезпечення сприятливого інвестиційного клімату і розробки оптимальних форм залучення інвесторів у туристичну сферу, здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галузю, посилення контролю за якістю надання туристичних послуг, належного фінансування.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідивши туристичний потенціал Чернігівського регіону та проаналізувавши проблеми, які гальмують розвиток туризму, можна визначити, що Чернігівщина має всі необхідні ресурси для створення якісних туристичних продуктів, які будуть приваблювати туристів з усіх куточків України та світу, проте у регіоні є й значні проблеми, тільки після усунення яких, туризм стане популярним та прибутковим. Є у регіоні потенціал для розвитку і зовсім нового на наших теренах виду туризму, такого, як кіно туризм (подорожі до місць зйомок фільмів). Мальовничі краєвиди Полісся приваблюють своєю красою українських режисерів для створення шедеврів світового рівня.

Стратегія розвитку туризму Чернігівського регіону повинна ґрунтуватися на наявному потенціалі та можливостях, сильних і слабких сторонах області, максимально використовуючи перші, і усуваючи останні. В майбутньому під час розробки стратегії розвитку туризму у регіоні необхідно зосередитись на покращенні туристичної інфраструктури та розвитку сільського зеленого, активного, паломницького видів туризму шляхом залучення інвестицій для реконструкції існуючих та будівництва нових готелів, баз відпочинку, санаторіїв, котеджних містечок, кемпінгів, заснування і розвитку існуючих історичних, музичних та гастрономічних фестивалів, які були б "родзинкою" області та асоціювалися у туристів саме з Чернігівщиною.

Література:

1. Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / В.Г. Герасименко. — Одеса: ОНЕУ, 2016. — 262 с.

2. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 272 с.

3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. — К.: Київський університет, 2001. — 395 с.

4. Довідка про збір інформації в головному управлінні культури, туризму і охорони культурної спадщини від 30.09.2012 № 17-21/23 / Чернігівська облдержадміністрація. — Чернігів: [б. в.], 2012. — 21 с.

5. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: навчальний посібник / Є.В. Панкова. — К. Альтерпрес, 2003. — 231 с.

6. Корнілова Н.В. Проблеми розвитку туризму в Чернігівській області / Н.В. Корнілова // Географія та туризм. — 2010. — Вип. 10. — С. 65—71.

7. Офіційний сайт інформ-агенції "Чернігівський монітор" Стан туризму в Чернігівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://monitor.cn.ua/ua/monitoring/39585>

8. Офіційний сайт головного управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://chernigivstat.gov.ua/>

9. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_ty_r_dil.htm

10. Офіційний сайт департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.cult.gov.ua>

References:

1. Herasymenko, V.G. (2016), Otsinka turystychno-rekreatsijnoho potentsialu rehionu [Assessment of the tourist and recreational potential of the region], ONEU, Odessa, Ukraine.

2. Malska, M.P. (2004), Osnovy turystychnoho biznesu [Basics of the tourist business], Tsentri navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Beidyk, O.O. (2001), Rekreatsijno-turysts'ki resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, rajonuvannia [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning], Kyiv's'kyj universytet, Kyiv, Ukraine.

4. Chernihiv Regional State Administration (2012), Dovidka pro zbir informatsii v holovnomu upravlinni kul'tury, turyzmu i okhorony kul'turnoi spadschyny [Certificate on the collection of information in the Main Department of Culture, Tourism and the Protection of Cultural Heritage], Chernihivs'ka obldierzhadministratsiia, Chernihiv, Ukraine.

5. Pankova, E.V. (2003), Turystychno kraieznavstvo [Tourist study of local lore], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.

6. Kornilova, N.V. (2010), "Problems of tourism development in Chernihiv region", Neohrafiia ta turyzm, vol. 10, pp. 65—71.

7. Official site of Chernihiv Monitor news agency (2015), "Status of tourism in Chernihiv region", available at: <http://monitor.cn.ua/ru/monitoring/39585> (Accessed 15 January 2020).

8. Official site of the main statistics department in Chernihiv region (2019), available at: <http://chernigivstat.gov.ua/> (Accessed 15 January 2020).

9. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 January 2020).

10. Official site of the Department of Culture and Tourism, Nationalities and Religions of Chernihiv Regional State Administration (2019), available at: <https://www.cult.gov.ua> (Accessed 15 January 2020).

Стаття надійшла до редакції 13.01.2020 р.